

ПОЛЬСЬКА ШЛЯХТА В РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ КИЇВЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст.

Анотація. Розглядаються соціокультурні трансформації протягом ХІХ ст., показано вплив поширення капіталістичних відносин на сферу торгівлі та підприємництва.

Ключові слова: торгові відносини, гостинність, контрактний ярмарок, польська шляхта.

Abstract. The article deals with the socio-cultural transformations during the nineteenth century, the influence of the spread of capitalist relations on trade and entrepreneurship is shown.

Keywords: trade relations, hospitality, contract fair, Polish nobility.

Україно-польські відносини відомі нам багатою історією та різнобічними напрямками міжетнічних стосунків. Причиною цього є багатовікова присутність поляків на теренах України. Саме тому польська шляхта обирала українські міста і Київ, зокрема для громадського та ділового життя, проведення дозвілля та відвідування ярмарків.

Питання торгових відносин у своїх працях розглядали такі науковці, як-от Н. Темірова [8], Я. Мочернюк [4], О. Гордуновський [1].

Ярмарок – характерне явище для святкової площі українських міст ХІХ ст. У зв'язку із цим виник специфічний різновид гостинності – ярмаркової, що досягла свого розквіту на Київських контрактах і започаткувала формування інфраструктури української гостинності. Контрактний ярмарок – торг, заняття купівлею і продажем товарів, на якому укладали контракти на оптовий продаж і купівлю товарів. З початку заснування контракти – великі торги, приурочені указом імператора Павла Петровича від 27 вересня 1797 р. до днів старовинних Водохресних ярмарків, що відбувалися на Подолі, починаючи з ХVІ ст. Впродовж століть роль контрактів видозмінювалася та набувала нових форм [7, 46].

Київ мав неофіційний статус духовно-православного центру всієї Східної Європи. Його роль як економічного осередку такого великого регіону, як Південно-Західний край, з останньої чверті ХІХ ст. ставала дедалі більш очевидною. Перетворившись на важливий залізничний вузол, ця «цукрова столиця» з бурхливими урбанізаційними процесами (з 75 тис. осіб у 1870-х рр. населення зросло до близько 600 тис. у 1913 р.), чіткою промисловою й торговельною динамікою, строкатим за етнічним складом населенням стала тоді своєрідним дзеркалом процесів модернізації в усіх сферах життя [3, 54].

У Києві шляхта, яка втратила землі і маєтності під час конфіскацій після Січневого повстання 1863 р., або ж ті, хто віддавав їх в оренду, відкривали для себе великі можливості. Науково-освітній, культурний,

адміністративний центр Київ з його чисельним польським населенням надавав умови для розвитку підприємництва, розширення ділових контактів. Заходи, які влаштовувалися різноманітними польськими інституціями – бали, концерти, вистави, благодійні акції, – сприяли згуртуванню польської людності.

У другій половині ХІХ ст. під впливом стрімкого розвитку цукрової промисловості контракти набувають «цукрового» характеру. Ф. Ернст дослідив історію київських контрактів ХІХ ст. та їхню роль у культурі гостинності. У праці «Контракти та контрактний будинок у Києві» автор пише: «Контракти для киян – це ціла картина. Тут димлять вафлі, тут продають «чортиків» та «тещині язика», тут цілі купи навалено нечаєвських медяників, крамнички з галантереєю та усяким дріб'язком. На самісінській-но Поділ – всенький Київ оживає. Готелі переповнені вцент, на Хрещатику сила-силенна люду, що ледь уміщаються на тротуарах мальовничі постаті «контрактівичів» у польських кунтушах та високих шапках. Рух на біржі, в банках, в клубах, в «цукрових сферах». Це контракти за останні роки перед Першою світовою війною, а далі – революція поклала їм край» [2, 3–4].

Польські мемуаристи у своїх спогадах залишили описи Київських контрактів – зборів, на які приїздили з суто прагматичними і діловими цілями, але які перетворювалися на Мекку в свідомості польських землевласників. У повсякденній свідомості вони набули певного символічного змісту завдяки тому, що Київ перетворювався на деякий час у майже польське місто. У спогадах поляків-киян зустрічаємо повідомлення, що на час контрактів квартира перетворювалася на гуртожиток, де в кожній кімнаті проживали окремі сім'ї родичів [5, 279].

Під час контрактів чоловіки були зайняті вдень укладанням угод, набором спеціалістів, продажем та купівлею різноманітної продукції. Водночас жінки використовували можливість побути в столиці регіону і побувати у родичів, заїхати до кравчинь та капелюшниць, відвідати магазини. Обов'язковим елементом костюма був мундир, у який чоловіки вбиралися під час відвідування костюлу. Ввечері розпочиналося світське життя – вистави у театрі, бали та прийоми у найбагатших родинах. Саме тут відбувалися неофіційні зустрічі, що були достатньо важливими [5, 279].

Польський драматург Я. Івашкевич пригадує, що після повернення з Києва батьки привозили солодоші, ділилися враженнями, розповідали про родичів і знайомих, яких зустріли в місті. У спогадах С. Желязовського згадується, що після смерті батька, адміністратора маєтку, матір, незважаючи на пенсію, яку отримувала, вирішила їхати з дітьми до Києва. Причиною такого кроку стала впевненість у тому, що в місті багато поляків, і в цьому середовищі вона знайде підтримку [5, 280].

Чого тільки «не бачив» контрактний будинок, від вистав театральних труп до польських маніфестацій – «киевское всех сословий общество дает обед лукулловский (по 12 рублей) в контрактной зале в выражение своего

сочувствія к проведенным Безаком (ген.-губернатором) русским идеям в Юго-западном крае» [6, 126].

Із 1869 р. в Україні почала діяти Київська товарна біржа як нова форма капіталістичної торгівлі, операції якої з плином часу помітно активізувалися. Водночас кількість товарів, що привозилися на Контрактовий ярмарок, з року в рік зменшувалася, товарообіг скорочувався [7, 49].

У листі Київського генерал-губернатора від 14 лютого 1897 р. «Про Контрактовий ярмарок у м. Києві» йдеться про занепад Контрактів, їхню відірваність від соціального життя: «Всі, хто тісняться на Подолі у цій великій будівлі, названій «контрактовим будинком» й поряд у т. зв. «балаганах» – простих, збитих з дошок лавках – не має відношення до справ, що робляться в цей час у Києві... На Подолі також знаходиться ярмарок, де провінційна публіка запасається різними необхідними для господарства домашніми речами, переважно рибою та ікрою на весь піст. Та й це лише звичай, так що ці так звані «балаганні» купці є звичайними українськими, Подільськими або Волинськими скупниками» [9, арк. 1–3].

Отже, з початку відкриття Київських контрактових ярмарків їхня діяльність набуває нових барв. Модернізація у другій половині ХІХ ст. значно вплинула на культуру, зумовила появу нових культурно-побутових практик, відкриття нових закладів ведення торгівлі для українських та польських представників та виникнення нових традицій підприємницької діяльності.

Джерела та література

1. Гордуновський О. М. Поміщицькі господарства Правобережної України в умовах розвитку товарно-грошових відносин у першій половині ХІХ ст.: дис. канд. іст. наук: 07.00.01. Донецьк: Черк. інженерно-технологічний ін-т, 2000. 167 с.
2. Ернст Ф. Контракти та Контрактовий будинок у Києві. 1798–1923. Київ, 1923. 116 с.
3. Київська Всеросійська виставка 1913 р. як виразний приклад презентації досягнень у модернізації економіки й міського життя. Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.: зб. наук. пр. 2016. Вип. 25. С. 50–69.
4. Мочернюк Я. М. Дворянсько-поміщицьке господарство Київської губернії (1861–1917 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2018. 256 с.
5. Ніколаєнко О. Польські жінки Наддніпрянської України в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.: громадське і приватне життя: монографія. Харків: Вид-во НТМТ, 2015. 360 с.
6. Переписка М. А. Максимовича съ П. Г. Лебединцевымъ. *Киевская старина*. Октябрь, 1904. С. 125–147.
7. Русавська В. А. Ярмаркова гостинність України ХІХ століття. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2012. Вип. 18(2). С. 45–50.
8. Темірова Н. Р. Соціально-економічна еволюція поміщицтва України в 1861–1917 рр.: дис. док. іст. наук: 07.00.01. Київ: КНУ ім. Т. Г. Шевченко, 2003. 517 с.
9. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 442, оп. 847, спр. 453, арк. 1–3.